

Н. В. Бородіна

кандидат філософських наук

ДИЛЕМА УТИЛІТАРИЗМУ В КІНОВСЕСВІТІ MARVEL

Присвячено аналізу етичних орієнтирів сучасного молодого покоління. Матеріали та методи дослідження засновані на дилемі вагонетки. Кіновсесвіт Марвел розглядається як сучасна інтерпретація конфлікту утилітаризму та деонтології, який пропонує візуалізацію та конкретні приклади вирішення дилеми утилітаризму. Виявлено основні напрями сучасних тлумачень І. Канта, Д. Лока та Дж. Бентама та збудовано найбільш послідовну модель розв'язання запропонованої дилеми.

Ключові слова: Утилітаризм, деонтологія, дилема вагонетки, кантіанство, superhero studies.

Згідно з останніми дослідженнями, *Harvard moral sens test*, утилітаризм є найбільш розповсюдженою концепцією сьогодення. Опитування, що здійснили вчені США, Німеччини та Канади виявило, що більшість людей є утилітаристами, до того ж кількість утилітаристів серед чоловіків більше, ніж серед жінок [1]. Крім того, для більшості утилітаризм асоціюється з раціональним, тобто правильним вибором.

Як це впливає на суспільство? Класична версія утилітаризму Дж. Бентама звучить заспокійливо: утилітаризм полягає у сприянні "найбільшому щастю" (задоволенню) для "найбільшого числа людей" [2]. Але вже в 1967 р. Філіппа Фут показала, що утилітаризм може бути загрозливим явищем для всього людства, та взагалі доволі неприємним світоглядом, що спотворює розуміння людяності (особливо якщо ви і станете той самою меншістю, якою пожертвують задля блага та користі найбільшого числа людей) [3]. Дилема вагонетки, яка вже стала класичною для етичних досліджень, демонструє нам зневагу до цінності людського життя, якщо воно може врятувати життя більшої кількості людей.

Але людство не приречене. Саме зараз формується покоління, яке зможе розв'язати дилему вагонетки та залишитись людиною, тому що їхні моральні орієнтири змінились. Не останню роль у цьому зіграли фільми Marvel.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив фільмів Марвел на формування етичних норм вивчали такі видатні дослідники, як Дж. Дейли, Р. Девидсон [4] та Д. Ленгли Т.[5], найбільш відомі роботи Майкла Д. Уайта [6]. Серед робіт всесвітньовідомих філософів слід відмітити дослідження У. Еко [7] та С. Жижека [8], але вони не стосуються саме Марвелівського всесвіту, проте аналізують співвідношення супергероїв коміксів та моралі.

Для російськомовного середовища характерно вороже ставлення до коміксів Марвел [9], а Україна багато в чому наслідує це хибне побоювання, що американська поп-культура коміксів погано впливає на дітей. Дослідження фільмів Марвел вважаються "моветонем" та відчайдушно ведеться пошук "альтернативних героїв". Але деякі елементи *superhero studies* все ж таки існують, наприклад, у роботах К. Райхерта [10] та Д. Дмитрієвої [11; 12].

Багато питань, пов'язаних з етикою супергероїв Марвел, не є вирішеними, і головною **метою** цього дослідження є як саме всесвіт Марвел вирішує моральні дилеми, що пов'язані з утилітаризмом.

Всесвіт Марвел є типовим "мотиваційно-підлітковим", він демонструє "покрращену" версію людей, яких хотілось би наслідувати. Як нещодавно промовив студент на іспиті: "Якщо на парах обговорювали б Марвел, тоді студенти ходили б на пари частіше". Але якщо обговорювати Марвел на парах, наприклад з ра-

діо-конструювання було б не доречно, то на парах з етики – це вже є необхідністю.

Якщо перші фільми кіновсесвіту немов би знайомили глядачів з героями, то останні вже демонструють не аби який рівень володіння етичною проблематикою. Насамперед це стрічки "Протистояння", "Дедпул-2", та "Війна нескінченності".

Перша спроба екранізації коміксів Марвел відноситься ще до 1969 року, але етичні проблеми вийшли на перший план у 2000-х роках у зв'язку з екранізацією "Людей Ікс", де були показані ксенофобія, булінг та інші гострі соціальні проблеми. Першим фільмом, який демонструє проблеми саме утилітаризму, можна вважати "Протистояння" (оригінальна назва "Громадянська війна"). Сюжет фільму дещо відрізняється від оригінальних коміксів – а саме у суті суперечки між головними персонажами. Як у захваті писали дослідники, виявилось, що Капітан Америка (Cap) – кантіанець, а от Залізна людина (*Ironman*) – послідовник Дж. Бентама.

Вони посварились через питання реєстрації людей з надздібностями, що мало "навести лад" у суспільстві, де кожна нова людина зі здібностями супергероїв призводила до нових війн та руйнувань. У кожного з героїв з'явилися свої послідовники.

Як тезово фіксує проблему М. Уайт [6]:

*Ironman завжди прагматичний і утилітарний, він прагне принести найбільше щастя або благополуччя якомога більшій кількості людей. Він був першим з героїв, які почули про запланований закон, і він сперечався з Конгресом проти нього, запевняючи їх, що герої можуть контролювати себе, і їхня свобода для урядового нагляду допомогла їм краще захистити людей. Але як тільки закон був прийнятий, Ironman адаптувався до нової ситуації і вирішив, що підтримувати закон – це найкращий спосіб рухатися вперед, і люди так будуть відчувати себе більш безпечно.

*Капітан Америка довгий час був рішучим захисником пріоритету цінності кожної людини над прагматикою. Його моральні принципи ґрунтуються на поняттях деонтології, яка фокусується на питаннях правильного і неправильного, а не кращого або гіршого. Він бачив у реєстрації загрозу основним громадянським свободам людей, які присвятили своє життя захисту інших, а також безпеку для їх близьких, якщо їх таємні особистості будь-коли будуть розкриті, тому з самого першого дня він виступав проти будь-яких зусиль, включаючи зусилля Залізної людини по забезпеченню реєстрації. Кеп погодився з тим, що Ironman сказав Конгресу про важливість того, щоб герої могли вільно допомагати людям, не будучи пов'язаними бюрократичною тяганиною, але його рішення чинити опір реєстрації було засноване більше на ідеї, що це було неправильно, пред-

ставляючи собою незаконне обмеження прав і свобод людей, які намагаються захистити людей" [6].

М. Уайт дуже детально описав конфлікт, але не зробив однозначного висновку. Справді, фільм не демонструє нам, які погані утилітаристи. Навпаки, у більшості глядачів симпатії залишаються на боці Залізної людини: вона хоче порядку, її дії виглядають більш раціонально. Пересічному глядачеві не зовсім зрозуміло, які цінності відстоює Кепа, та що такого страшного в реєстрації. У вітчизняному медіа-просторі це взагалі нагадує війну релігійних забобонів щодо реєстрації за допомогою ідентифікаційного коду і позиція Кепа здається чимось подібним до аргументації релігійних фанатиків.

Але утилітаризм Залізної людини призводить до того, що її друзі-бунтівники становляться в'язнями-заручниками системи. Ігонпан приніс їх в жертву і повинен був би нескінченно спостерігати за їхніми стражданнями – якщо вони не втекли б. Чи насправді його мета "користі для більшості" виправдовувала такі засоби, які прийняла влада? Фільм залишає питання відкритим, тимчасово знімає гостроту дилеми утилітаризму у дусі Лао Цзи: не хвилюйтесь та не робить зайвого – доля сама покарає винних та наведе лад. В'язні самотужки виборюють собі свободу та зникають з горизонту Залізної людини, тому питання "чи виправдовувала мета засоби?" також зникає.

Фільм демонструє перемогу Кепа? Ні. Як зазначає М. Уайт: "Кеп не зміг оцінити вартість своєї принципової позиції, як з точки зору фізичних втрат для життя і майна, так і віри й волі американського народу, якого він присягнувся захищати. Це відповідає сильній критиці деонтології: що вона санкціонує ідею "хай звершиться правосуддя, хоч небеса впадуть", ігноруючи наслідки в гонитві за тим, що правильно. Зверніть увагу, що це майже дзеркальна протилежність вислову "цілі виправдовують засоби": в обох випадках або слідство, або принцип має абсолютний пріоритет над іншим, розкриваючи крайню природу утилітаризму і деонтології, коли вони розуміються дуже спрощено і без достатніх нюансів" [6].

Деонтологія вчить нас, як правильно. Утилітаризм учить – як краще. Іноді це буває несумісним. Фільм налякає на наслідки – моральні страждання, якщо ти обираєш утилітаризм, або погіршення ситуації для багатьох людей – якщо ти обираєш деонтологію. Поки що вирішень немає, є тільки інструменти для аналізу дилеми утилітаризму.

Проблема повертається з новою глибиною у фільмі "Війна нескінченності". Віжн, один із супергероїв, стає потенційною загрозою для всесвіту, якщо його знищити, то так буде краще для всіх. Але Віжн не зробив нічого поганого. Він нікого не скривдив та не збирається надалі це робити. Він тільки володіє каменем (точніше, камінь є частиною його самого), якщо відібрати який, то антагоніст Танос отримає абсолютну владу.

Це та сама класична дилема вагонетки: несправна вагонетка/трамвай мчить по трасі і не може гальмувати, але все ж має можливість перемикається з однієї колії на іншу. На його шляху (якщо нічого не перемикає з коліями) перебувають п'ять осіб і будуть збиті. Однак, якщо трамвай поїде на другу колію, там загине тільки одна людина. Утилітарна думка виражається просто – дійте так, щоб найбільш хороши результати мала найбільша кількість людей. Відповідно до цієї позиції, правильно перемикнути стрілки, щоб врятувати п'ять осіб протягом іншого життя. Причина цього в тому, що утилітаризм фокусується не на моралі дії як такої, а на тому, чи є ця дія неправильно або правильно залежно від її результатів або наслідків.

Перемикаючи стрілки, щоб навмисно вбити людину на шляху візка, здавалося б жахливим дією, але оскільки вона призводить до ефективного порятунку п'яти інших життів, утилітаризм оголошує її самим етичним варіантом.

Танос не вагався б а ні хвилини – якщо раціональним та правильним буде вбити людину для загального блага та користі більшості – потрібно зробити саме так. Танос взагалі дуже відрізняється від класичного злочинця – лиходія, з якими зазвичай воювали супер-герої. У контрасті з іншими лиходіяями, які хочуть щось зруйнувати та увергнути всесвіт у Хаос, Танос не лиходій Хаосу, він лиходій Порядку. Він той самий прибічник закритого суспільства, що малював К. Поппер у творі "Відкрите суспільство та його вороги". Танос є лиходієм Порядку, надмірного порядку, що відбирає свободу волі, не зважає на людей у гонитві за загальним благом/ ідеальною Державою/ всесвітньою справедливістю. До того ж Танос уособлює дещо спрощену концепцію Мальтузіанства, згідно з якою ресурсів може всім не вистачити [13].

Щоб остаточно натякнути нам, що Танос утилітарист, нам показують, як він жертвує єдиною істотою, що для нього дорога – це його донька Гомора. Страждання Таноса виглядають дещо крокодилівими, але його міркування з приводу загального блага звучать дуже переконливо та навіть викликають емпатію.

Танос має перед очима приклад – його планета загинула, тому що мешканці не зрозуміли, що мають тільки один вибір – або всі загинуть через нестачу ресурсів, або врятується половина, яка позбудеться зайвої половини.

Але тут ми стикаємося з принципом, який свого часу обґрунтував Д. Лок та підтримував І. Кант – кожна людина має цінність.

Відкриття "рівноцінності" кожної людини приписують Д. Локу, хоча вперше про цю проблему заговорив ще Перикл: "немає потреби, – пише Перикл, – прискіпуватися до сусіда тільки через те, що він вирішив жити по-своєму [14, с. 211]." Але в Перикла це ще натяками, а вже Д. Лок обґрунтовує всебічно, так щоб ця тема стала "мейнстрімом".

Д. Лок описує природний стан як стан "повної свободи стосовно їхніх дій і стосовно розпорядження своїм майном і особистістю". Це стан "рівності, за якого вся влада і вся юрисдикція є взаємними, – ніхто не має більше іншого" [15]. Концепція вихідної рівності людей (*tabula rasa*) є підґрунтям для того, щоб не наносити збитку життю, здоров'ю, свободі та власності іншого, вимагає миру і збереження всього людства.

Але коли Д. Лок обґрунтовує права і свободи кожної людини, він робить це через доцільність – тобто він розмірковує не деонтологічно, а як утилітарист. "Чесноти здебільшого схвалюють не тому, що вони вроджені, а тому, що корисні [...]. Добром ми називаємо те, що здатне викликати або збільшити наше задоволення або зменшити страждання або ж забезпечити зберегти нам володіння будь-яким іншим благом чи відсутність якогось зла" [15]. Тому, незважаючи на те, що він вважається засновником ліберітарних принципів, саме він підтримував ідею работоргівлі. У ситуації Таноса Д. Лок був би, найшвидше, на боці Таноса.

А от вже І. Кант аргументує моральність не через доцільність чи корисність, а через саму себе. Вчинки повинні бути моральними, тому що вони повинні бути такими, а не тому що це нам корисно, або корисно більшості: "Моральний обов'язок є необхідність [здійснення] вчинку з поваги до закону. До об'єкта як результату мого вчинку я хоча і можу мати схильність, але ніколи не можу відчувати повагу саме тому, що він тіль-

ки результат, а не діяльність волі" [16]. За І. Кантом, регулятор вибору вчинку не залежить від ваших схильностей, або від вашого оточення, або від бажань більшості. За І. Кантом, у моральному вчинку залишається тільки одне, що могло б визначити волю: об'єктивно – закон, а суб'єктивно – чиста повага до цього практичного закону, отже, максима – слідувати такому закону навіть на шкоду всім моїм схильностям.

Маніфест анти-утилітаризму у виконанні І. Канта звучить так: "Моральна цінність вчинку полягає не в результаті, що від нього очікується, отже, також і не в будь-якому принципі [вчинення] вчинків, який потребує запозичення своєї спонукальної причини від цього очікуваного результату. Адже до всіх цих результатів (власного приємного стану і навіть сприянню чужому щастю) могли б привести й інші причини, і для цього, отже, не було потрібно волі розумної істоти, але ж в ній одній можна знайти вище і безумовне благо. Тому тільки уявлення про закон сам по собі, яке є, звичайно, тільки у розумної істоти, може становити настільки бажане благо, яке ми називаємо моральним і яке є вже в самій особистості, що надходить згідно з цим поданням, а не очікується ще тільки в результаті [вчинку]" [16].

І. Кант жив ще до епохи тотального утилітаризму, але передчував її та застерігав: якщо ми засновуємо права на обчисленнях того, що принесе найбільше щастя, то мораль залишається в уразливому становищі. І. Кант заперечує сам засіб обґрунтування моралі через доцільність або наші бажання, або наші спостереження. Влучний коментар щодо позиції І. Канта належить М. Сенделу: "Кант каже: мораль не можна засновувати на чисто емпіричних міркуваннях на кшталт інтересів, бажань, потреб і переваг, які можуть бути у людей в певний момент. Ці фактори-змінні і випадкові, а тому навряд чи можуть служити основою універсальних моральних принципів на кшталт загальних прав людини. Але більш фундаментальне твердження І. Канта полягає ось у чому: обґрунтування моральних принципів уподобаннями і бажаннями (навіть бажанням щастя) вводить в оману щодо суті моралі. Утилітаристський принцип щастя "анітрохи не сприяє створенню моральності, так як зовсім не одне і те ж зробити людину щасливою або навіть зробити його гарним; зробити хорошого людини розумним розуміють свої вигоди або ж зробити його добрим". Підстава моралі на інтересах і перевагах знищує гідність людини, навчаючи нас не відрізняти правильне і неправильне, а тільки одному – як краще розраховувати" [17].

Д. Лок обґрунтував важливість кожної людини так, щоб було зрозуміло утилітаристам, І. Кант обґрунтував з допомогою самодостатньої та самоцінної ідеї моралі. Чому ж утилітаристів, які вирішують "перевести стрілку вагонетки", все ж таки більше?

На обговоренні дилеми вагонетки на студентських семінарах мені часто задають питання: "Невже ви не розумієте, що перевести стрілку краще?"

Одну з найкращих відповідей дає Кеп: "We don't trade lives". Не зважаючи на небезпеку, він відмовляється пожертвувати Віжном. Він не виграє і не програє, і у фіналі ми все одно бачимо те, що побачили, якщо б Кеп погодився: жертва утилітаристів призводить до нескінченних страждань тих, які врятувались.

Ми бачимо світ врятованих: кожен з них уникнув жакливого долі тих робітників, що були розчавлені вагонеткою (у ролі вагонетки була рукавиця Таноса): "Кожна людина, що залишилась живою після фатального удару Таноса, занурюється в глибину скорботи і втрати, доля, яку деякі можуть вважати навіть гірше смерті. Це пре-

красна ілюстрація того, що саме робить утилітаризм таким небезпечним. Легко мати справу з мораллю у кількісних одиницях – скільки життів врятовано, поставлено під загрозу тощо. Але вплив навіть одного втраченого життя настільки великий, що безвідповідально навіть намагатися прийняти цей математичний підхід у першу чергу" [18].

Фільм справив дуже болісне враження на глядачів, та кінокритики зі здивуванням запитували: невже нам продемонстрували триумф утилітаристів? Але хочеться спитати, а де саме там триумф? Танос втратив єдине важливе для нього – доньку. Він страждає не менше, а може більше за всіх інших. Фільм немов би натякає: "переведіть стрілку вагонетки – пожертвуйте кимось заради загального блага" та остаток життя ви будете мріяти про психолога, який би допоміг вам якось впоратись із душевною біллю, порожнечою та іншими симптомами "синдрому того, що врятувався".

Це дуже значний аргумент для утилітаристів, які все міряють з позиції користі – запитати, у чому саме користь? Хто став щасливим після "торгування життями", проти якого так застерігав Кеп?

Якщо у "Війні нескінченності" ми бачимо трагічну версію дилеми, то у "Дедпул-2" ми бачимо комічну. Одна з версій дилеми розповідає нам про товстуна, якого можна скинути з мосту, щоб врятувати п'ять робітників. От саме такого товстуна нам демонструє цей фільм. Поганий, невірноважений негарний товстун, який може становити величезну загрозу людству, тому від нього потрібно позбутися. Але зараз він ще не становить загрозу. Оскільки є підлітком. Але коли він подорослішає, то його вже ніхто не зможе зупинити. Тому якщо вбивати – то треба вбивати зараз, коли його здібності ще не повністю прокинулись.

Ми вже знаємо, що відповів би Д. Лок, який все міряв користю для людства. Саме так відповіли б утилітаристи. Але фінал не очікуваний. Якщо треба кимось пожертвувати, вирішує Дедпул, то єдиною людиною, якою я можу пожертвувати, – є я сам. Це єдиний прояв утилітаризму, який не суперечить моральному закону. Він рятує товстуна ціною власного життя і саме це переконує підлітка не знищувати людства у майбутньому.

Саме такого повороту можна очікувати від наступної частини Месників – хтось з Месників, скоріш за все Кеп, як найбільш послідовний противник утилітаризму, повинен перемогти утилітаризм його ж зброєю – скласти такий варіант, який дозволить зберегти загальне благо, і при цьому залишитись людиною, що не втратила своїх моральних принципів.

Але що ж там з вагонеткою? Якщо хочеш врятувати робітників від вагонетки – роби це сам, без допомоги скидання товстуна, або переведу стрілок на іншу людину. Утилітаризм ловить нас у хибну дилему: начебто є тільки два вибори: пожертвувати меншим, або пожертвувати більшим. Але вибір завжди більше ніж два варіанти. Самопожертва також має свої приховані недоліки: насправді ти жертвуєш не тільки собою, але й своїми близькими. Наприклад, нещодавно у новинах розповідали про героїчний вчинок дівчини, що пішла до збройних сил України воювати на сході та трагічно загинула, а її маленька дитина залишилась без опіки. Це приклад хибного героїзму: війну на Сході не врятувала ця жертва, а от для дитини буде дуже болісним рости без батьків.

Тобто, якщо в тебе є близькі, ти не можеш вирішити дилему утилітаризму? Ми повинні чекати на Кепа, або якогось іншого героя-одинака, хто зможе розв'язати цю проблему замість нас?

Ні, насправді розв'язання цієї проблеми не залежить від наявності/відсутності близьких. Фактор близьких робить вибір більш болісним, і у Кепа (згідно з коміксами) залишилась маленька дитина, яку він приховував від усіх інших. Але близькі люди повинні зрозуміти, що якщо б він не намагався врятувати світ ціною власного життя, якщо б він упустив можливість допомоги – це був би вже не Кеп.

Тому, якщо в нас і вмикається когнітивне упередження "ефект свідка", коли ми вирішуємо, що від нас нічого не залежить та хтось інший допоможе, ми повинні усвідомлювати, що це є проявом нашої слабкості.

Вибір залежить саме від нас – цьому вчать фільми Марвел. Якщо в тебе немає над-здібностей (як, наприклад, у Залізної людини), ти теж можеш врятувати світ та розв'язати будь-яку проблему. Але для розв'язання моральних проблем треба пам'ятати, що твої вчинки можуть бути не корисними, але вони мають бути правильними та зважати на цінність кожної людини.

Висновки. Етичні орієнтири сучасного молодого покоління формуються на підставі вирішення класичної дилеми утилітаризму та деонтології. Щоб вирішити цю дилему зараз – замало класичних аргументів Д. Лока, І. Канта та Дж. Бенґама. Ми повинні бачити конкретні приклади поведінки послідовного утилітариста/прибічника деонтології та можливість проаналізувати всі наслідки його вчинків. Саме таку можливість дає нам кіновсесвіт Марвел. Марвел показує, що серед утилітаристів немає тих, що виграли: незважаючи на те, що події складаються так, як вони планували, вони отримують відчай та "синдром того, що вижив". Але і у прибічників деонтології є недоліки – їхня позиція не завжди виграє та не приносить користі людству. Але дозволяє людству залишатися людством, що все ж таки є головним у питаннях моралі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Friesdorf R. Gender differences in responses to moral dilemmas: A process dissociation analysis / R. Friesdorf, P. Conway, B. Gawronski // Personality and Social Psychology Bulletin. – 2015. – № 41. – С. 696–713.
2. Bentham J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation [Electronic resource] / Bentham J. – Access mode : <https://librivox.org/an-introduction-to-the-principles-of-morals-and-legislation-by-jeremy-bentham/>
3. Philippa Foot. The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect in Virtues and Vices / Foot Philippa. – Oxford : Basil

- Blackwell, 1978. (Originally appeared in the Oxford Review, Number 5, 1967.)
4. Daily J. The Law of Superheroes / James Daily, Ryan Davidson. – Pasadena: Avery, 2013. – 320 p.
 5. Langley T. Captain America vs. Iron Man: Freedom, Security, Psychology / Travis Langley. – N. Y. : Sterling, 2016. – 192 p.
 6. White M. D. The Virtues of Captain America: Modern-Day Lessons on Character from a World War II Superhero / Mark D. White. – Hoboken : Wiley-Blackwell, 2014. – 256 p.
 7. Эко У. Миф о Супермене / Умберто Эко ; пер. с англ. и итал. С. Серебряного // Роль читателя. Исследования по семиотике текста. – СПб. : Симпозиум ; М. : РГГУ, 2005. – С. 177–206.
 8. Жижек С. Следы События: Бэтмен возрождается снова / Славой Жижек ; пер. с англ. Е. Феткуловой // Киногид извращения: кино, философия, идеология : сб. эссе. – Екатеринбург : Гонзо, 2014. – С. 432–459.
 9. Ионов А. Мегалополис должен быть разрушен. Почему супергерои опасны для населения / Алексей Ионов // Мир фантастики. – 2015. – № 137: Январь. – С. 94–101 с ил. – (Врата миров. Реальность фантастики)
 10. Райхерт К. Superhero studies как автономная научная дисциплина [Электронный ресурс] // Молодой ученый – 2017. № 10. – Режим доступа : <http://docplayer.ru/37083774-Superhero-studies-kak-avtonomnaya-nauchnaya-disciplina.html>
 11. Дмитриева Д. Анатомия образа супергероя [Электронный ресурс] / Дарья Дмитриева. – Режим доступа : http://polit.ru/article/2015/02/14/ps_comics/
 12. Дмитриева Д. Век супергероев. Истоки, история, идеология американского комикса / Дарья Дмитриева. – М. : Изотека, 2015. – 320 с.
 13. Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения [Электронный ресурс] / Т. Мальтус. – Режим доступа : <http://www.e-reading.club/book.php?book=150911>
 14. Поппер К. Открытое общество та його вороги / К. Поппер ; пер. з англ. О. Коваленко. – К. : Основи, 1994. – 444 с.
 15. Локк Д. Сочинения : в 3-х т. Т.1. Опыт о человеческом разумении (Философское наследие. Т. 93) [Электронный ресурс] / Д. Локк. – М. : Мысль, 1985. – 621 с. – С. 78–582. – Режим доступа : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000468/index.shtml>
 16. Кант И. Основы метафизики нравственности [Электронный ресурс] / И. Кант // Сочинения в шести томах. – М. : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. I. – 544 с. – С. 211–310. – Режим доступа : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000503/st000.shtml>
 17. Сэндел М. Справедливость: как поступать правильно? [Электронный ресурс] / М. Сэндел. – Режим доступа : <http://ogrik2.ru/b/majkl-sendel/spravedlivost-kak-postupat-pravilno/6770>
 18. Roberts D. The irresolvable moral dilemma at the heart of Avengers: Infinity War [Electronic resource] / D. Roberts. – Accessed mode: <https://www.vox.com/summer-movies/2018/5/17/17343442/avengers-infinity-war-captain-america-thanos-sequel-moral-dilemma>

Borodina N.

THE DILEMMA OF UTILITARIANISM IN THE MARVEL UNIVERSE

The article is devoted to the analysis of ethical guidelines of the modern young generation. Materials and methods of research are based on the dilemma of the trolley. Students of ONPU took part in the conducted poll. The research revealed that the majority of students are utilitarian's, and explanation to them the disadvantages of utilitarianism is almost impossible in terminology of classical philosophy (Kant and others), because they are preferring a criterion of usefulness, not correctness. Through the study of the moral aspect of the Marvel universe heroes, it is possible to help modern young people to consider utilitarianism from the other side, to see all its disadvantages and advantages. Universe of Marvel is considered as a contemporary interpretation of the conflict of utilitarianism and deontology, which offers visualization and specific examples of the solution of the dilemma of utilitarianism. The study identified the main directions of modern interpretations of Kant, Locke and Bentham built the most consistent model solution of proposed dilemma.

Key words: Utilitarianism, deontology, the dilemma of the trolley, Kantianism, superhero studies.